

**Вікові особливості
вищої нервової
діяльності.**

Під нижчою нервовою діяльністю І. П. Павлов розумів рефлекторну регуляцію взаємовідношень в середині самого організму, «а вищу нервову діяльність він визначав як психічну діяльність, що зумовлює рефлекторну регуляцію взаємовідношень організму з навколишнім середовищем, зовнішню поведінку людини чи тварин. Саме завдяки вищій нервовій діяльності при зміні факторів навколишнього середовища людина чи тварина поведуть себе так, що наслідок усіх рефлекторних реакцій стає корисним для організму.

Вища нервова діяльність — сукупність рефлексів, які забезпечують різноманітні форми взаємозв'язку тварин і людини з навколишнім середовищем і здійснюються за участю вищих відділів ЦНС (кори великого мозку, підкірки). Основу вищої нервової діяльності становлять умовні рефлекси, що утворюються на основі безумовних рефлексів. Вища нервова діяльність забезпечується двома основними нервовими процесами — збудження і гальмування. Під час дії умовних і безумовних подразників ці процеси виникають у корі мозку, де вони можуть поширюватися або концентруватися в обмеженій ділянці.

Формування і характер вищої нервової діяльності різних тварин і людини залежать від типу їхньої нервової системи. Мозкова кора великих півкуль людини починає розвиватися з третього місяця ембріонального життя. На цьому етапі великі півкулі вперше набувають структурних рис мозку людини. Після народження людини розвиток триває. У розвитку півкуль мозку можна помітити такі етапи: перший, що припадає на останні місяці ембріонального життя; другий — від народження до 4-го місяця постнатального життя; третій — від 7-8 міс. до 3 років. Розвиток кори великих півкуль людини закінчується на кінець статевого дозрівання (15-16 років для дівчат, 16-18 років для юнаків).

Розвиток кори йде в напрямі ускладнення і вдосконалення її нейронної структури. Збільшується число нейронів кори, синаптичних зв'язків і нервових шляхів. Розмноження клітин кори закінчується протягом ембріонального життя. До народження кора має всю кількість нервових клітин. Тому захворювання центральної нервової системи дуже негативно відбиваються на здоров'ї і розвитку дитини. Подальша архітектурна побудова кори відбувається в постнатальний період життя дитини, в основному протягом першого року, і закінчується до 3-го року життя.

В основі пристосувань лежить здатність кори головного мозку швидко утворювати нові рефлекси і гальмувати старі у відповідь на зміни в середовищі. Різні люди в певних життєвих обставинах поведуться неоднаково. Це пояснюється тим, що психічна діяльність кожної людини глибоко індивідуальна. Ще стародавні вчені намагались класифікувати людей за темпераментами, проте вперше наукову класифікацію запропонував І. П. Павлов.

Вивчення індивідуальних особливостей внд у тварин стало для І. П. Павлова основою встановлення в собак чотирьох типів внд. Пізніше, проводячи аналогію з людиною і зробивши поправку на якісні особливості її психіки, І. П. Павлов дав класичне визначення типів внд людини. Згідно з вченням, нервова система характеризується трьома основними властивостями: силою, врівноваженістю та рухливістю процесів збудження і гальмування. Характером взаємодії цих трьох властивостей нервової системи зумовлюються індивідуальні особливості вищої нервової діяльності людини, її працездатність і поведінка.

І. П. Павлов визначив чотири типи вищої нервової діяльності:
сильний неврівноважений;
сильний врівноважений,
рухливий;
сильний врівноважений,
малорухливий, або інертний;
слабкий, зниженозбудний.

Сильний неврівноважений тип. У дітей цього типу процеси збудження переважають над процесами гальмування. У них легко утворюються умовні рефлекси, проте гальмування значно ослаблене. Такі діти непосидючі, їм бракує наполегливості у праці. Навіть сильні подразники, сторонні для цього рефлексу, не гальмують його, а, навпаки, посилюють. У дітей цього типу нестійкі негативні умовні рефлекси. Ці діти дуже рухливі, збудливі, говорять голосно, невідповідно сильно реагують навіть на слабкі больові подразнення, малодисципліновані, нерідко агресивні.

Вони рухаються поривчасто, розмовляють швидко. Серед таких дітей бувають дуже здібні, емоційні, темпераментні особистості. Вони дуже запальні, вибухи гніву в них часті, проте нетривалі. Виховання і навчання таких дітей потребує великої витримки і такту, настійливості і цілеспрямованих дій вихователів, педагогів та батьків. Вплив на них батьків і педагогів стає новим подразником і викликає ще більший напад збудження, ажно агресивності. Дітей цього типу можна до певної міри перевиховати тільки повільним, тренуванням. Вправами можна посилити в них процеси гальмування і послабити процеси збудження.

Сильний врівноважений, рухливий тип. У дітей цього типу процеси збудження і гальмування досить посилені, врівноважені і рухливі. Всі умовні рефлекси в них утворюються легко і швидко. Вчаться такі діти успішно. Реакції-відповіді в дітей цього типу відповідають силі подразників. Мова в них швидка, але плавна, з багатою мімікою й жестикуляцією, словниковий запас великий. Діти легко спілкуються, вони емоційні, життєрадісні, ініціативні, дисципліновані, швидко освоюються в незнайомій обстановці.

Якщо правильно організовано режим навчання, кора великого мозку в таких дітей перебуває в стані оптимального збудження, що сприяє високій працездатності. Перебудова динамічного стереотипу відбувається без особливих ускладнень. Для педагогів складність у роботі з цими дітьми полягає тільки в тому, що їх для успішної роботи треба постійно тримати в стані зацікавлення. Отже, вчителю треба весь час урізноманітнювати прийоми і методи навчання.

Сильний врівноважений, малорухливий (інертний) тип. У дітей цього типу процеси збудження і гальмування сильні і врівноважені, проте від одного виду діяльності до другого вони переходять важко. Умовні рефлекси утворюються повільно, але вони міцні. Мова в цих дітей спокійна, правильна, з достатнім словниковим запасом, проте без надмірної міміки і жестикуляції. Діти малорухливі, посидючі на уроках, дисципліновані. Вони успішно вчаться, досить наполегливі у переборенні труднощів і сумлінні у виконанні завдань.

Слабкий, зниженозбудний тип. Щоб у дітей такого типу утворилися умовні рефлекси, потрібна більша кількість поєднань з безумовним подразником. Тому умовні рефлекси в них утворюються повільно. Сильні або тривалі подразнення спричинюють у таких дітей позамежне гальмування, вони швидко втомлюються. Сторонні подразники легко викликають у них зовнішнє гальмування. Динамічний стереотип змінюється дуже важко.

Прийшовши вперше до школи, такі діти не можуть встановити контактів з ровесниками, тримаються осторонь, не відповідають на запитання, плачуть, коли щось їм не дається. Вони потребують постійного педагогічного і медичного спостереження, оздоровчих заходів, оскільки в них часто спостерігаються нервові розлади. Ці діти дуже вразливі, до них потрібний обережний підхід, особлива увага.

Однак тип вищої нервової діяльності дитини не можна розглядати як щось незмінне. Він пластичний, відносно стійкий функціонально, а це створює сприятливі умови для спрямованого формування типологічних рис протягом усього навчально-виховного процесу. Ще І. П. Павлов зазначав, що типи вищої нервової діяльності не є сталими, а змінюються під впливом навколишнього середовища.

Вища нервова діяльність дитини раннього віку має свої особливості

1. Умовні рефлекси виникають у дітей порівняно швидко, але закріплюються вони повільно. Багато умовних рефлексів, а отже, уміння, звички, правила поведінки навіть до трьох років не є досить стійкими. І якщо їх не підкріплювати, вони легко руйнуються.
2. Вища нервова діяльність дітей раннього віку характеризується неврівноваженістю двох основних нервових процесів. Процеси збудження переважають над процесами гальмування. Позитивні умовні рефлекси виробляються швидше, ніж гальмівні.

3. До особливостей вищої нервової діяльності дітей відноситься порівняно слабка рухливість нервових процесів. Діти не можуть швидко почати чи загальмувати яку-небудь дію. Тому не можна чекати від них швидкого переключення з одного виду діяльності на інший.
4. При правильному вихованні в дітей раннього віку переважає бадьора активна поведінка. Вони рухливі, багато посміхаються, що відповідає оптимальному стану збудливості їхньої нервової системи.